

IMPRESSO KERAMIKA IZ JAME PEJCA V LAŠCI PRI NABREŽINI*

Anton VELUŠČEK

Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Gosposka 13

IZVLEČEK

Med raziskovalci z območja bivše Jugoslavije je splošno sprejeta teza, da s pomočjo tržaškokraške impresso keramike lahko govorimo o impresso kulturi kot o začetku neolitika na kraškem območju okolice Trsta in zahodne Slovenije. Avtor je mnenja, da zelo redke in tudi vprašljive najdbe starejše neolitske kulture na tem območju govore, da moramo lokalni začetek neolitika povezovati šele z nastopom srednjega neolitika v Dalmaciji.

Ključne besede: neolitik, impresso keramika, Kras, Trst, kronologija

Raziskovalci z vzhodnega Jadrana brez izjeme priznavajo impresso najdbam s Tržaškega Krasa enak pomen, kot ga imajo podobne impresso najdbe v Dalmaciji in na vzhodnojadranskih otokih¹ (Korošec, 1960; Leben, 1967; 1973; Bregant, 1968; Batović, 1973; 1978; 1979; Benac, 1977; Budja, 1993). Po njihovem lahko v obeh primerih govorimo o najstarejši impresso stopnji vzhodnojadranskega neolitika, z drugimi besedami, o istočasnem začetku neolitika na celotnem vzhodnem Jadranu (Batović, 1973, 72) ali istočasnem razvoju (ali izbornem prevzemu) pridelovalnega gospodarstva v okviru mezolitskih skupnosti v Dalmaciji in na območju *Caput Adriae* (Budja, 1993, 178).

Zanimivo je, da italijanski in drugi tuji avtorji vidijo v tržaškokraški impresso keramiki popolnoma nekaj drugega. Po njihovem mnenju se po kronološki shemi za vzhodnojadranski del bivše Jugoslavije na območju *Caput Adriae* začne neolitik šele z nastopom srednjeneolitske kulture, ki je na Tržaškem Krasu za razliko od impresso najdb izredno dobro dokumentirana (Barfield, 1972, 187; Radmilli, 1972, 136; Cannarella, 1973, 161 sq.; Biagi et al., 1993, 49, 54; Montagnari Kokelj, 1993, 74; Müller, 1994, 191). Pri tem se mi zastavlja

vprašanje, kako je lahko prišlo do tako nasprotujočih si spoznanj o najzgodnejšem neolitiku na Tržaškem Krasu.

Pri vzhodnojadranskih avtorjih do danes nisem našel na nikogar, ki bi na to vprašanje poskušal odgovoriti. Vsekakor se vedno velja, da najdbe impresso keramike na kraškem območju v okolici Trsta lahko opišemo z besedami, ki jih je pred leti zapisal Šime Batović (1973, 66): "...U spomenutim pećinama s poznatom stratigrafijom stariji neolit nažalost je vrlo siromašan pa se ne može šire istraživati ni upoznati. Vrlo je rijetka i keramika toga razdoblja, a ostali materijal uglavnom nije izoliran. Osim toga nije jasno izoliran ni kulturni sloj starijeg neolita, pa je teško razmatrati pojedine pojave. Zato još nije poznata ni stratigrafska podjela kao ni evolucija samog starijeg neolita, ili impresso keramike na području Istre i Krasa. Prema tome smo zasad još uvijek prisiljeni impresso keramiku razmatrati isključivo na osnovu njenih tipoloških svojstava".

V želji, da bi odgovoril na zastavljeno vprašanje ali vsaj nakazal problem, ki je v nekdanji Jugoslaviji iz tega nastal, se moram vrniti za približno pol stoletja nazaj v čas, ko so se pri nas pojavila prva dela, ki so "trža-

* Vlaška jama, Caverna del Pettirusso, Reg. 148, V.C. 260, občina Devin - Nabrežina, Italija.

1 Članek je bil dokončan in pripravljen za tisk avgusta 1995 (op. avtorja) in je bil sprejet v redakciji Annales 18.2.1997 (op. ur.).

skokraško impresso keramiko" vključevala v sklop vzhodnojadranske impresso kulture.²

Josip Korošec je bil prvi, ki se je pri nas ukvarjal s problematiko najstarejšega neolitika na Tržaškem Krasu. Ugotovil je, da so podatki o impresso kulturi na Tržaškem Krasu izredno skromni in domnevno vprašljivi, toda po njegovem lahko upravičeno govorimo o obstoju impresso kulture na tem območju (Korošec, 1960, 13). Omenja kot edino, in še to vprašljivo, najdišče z impresso keramiko Pejco v Lašci (Korošec, 1960, 8). Kot "reminiscenta na impresso keramiko v neki mlajši, v našem primeru daniški kulturni skupini" je predstavljen keramičen fragment iz Pečine pod Muzarji (Korošec, 1960, 14, T. 8: 4).

Koroščevo ugotovitev je nekaj let pozneje uporabil tudi Batović (1965, 25, 36) pri dokazovanju razprostranjenosti vzhodnojadranskega starejšega neolitika. Kmalu zatem je navedel in kartiral še tri najdišča na Tržaškem Krasu, ki naj bi skupaj z najdiščem v Pejci v Lašci in drugimi vzhodnojadranskimi najdišči vzdolž obale in na otokih predstavljala vzhodnojadranski starejši neolitik (Batović, 1966, 106, T. 2), in v tej razpravi o impresso kulturi ugotovil, da "...nalazišta u Slovenskom primorju predstavljaju starije nalaze bez dokumentacije".

Kljub temu, da so Koroščeva in Batovičeva dela postavila temelj nadaljnjim raziskavam tržaškokraškega starejšega neolitika, je bil prvi med vzhodnojadranskimi avtorji, ki se je podrobneje poglobil v problematiko impresso kulture na Tržaškem Krasu, prav gotovo France Leben. Lebenov namen je bil predstavitev arheoloških najdb iz različnih obdobj (od neolitika do pozne antike), najdenih v kraških jamah ob arheoloških izkopavanjih (Leben, 1967). V tem sklopu je predstavil tudi tiste najdbe in najdišča, ki po njegovem nedvoumno spadajo v vzhodnojadranski starejši neolitik. Poudariti moram, da se njegovi podatki (Leben, 1967, 49, 57, 65, 77) o najdiščih z impresso keramiko na Tržaškem Krasu nekoliko razlikujejo od Batovičevih. V nasprotju z Batovičem se ne omenja impresso keramike iz Pečine na Leskovcu (Leben, 1967, 60).

Batović je v sedemdesetih letih spremenil pogled na maloštevilne in slabo dokumentirane impresso keramične najdbe iz jam na Tržaškem Krasu (Batović, 1973), ki ga je zagovarjal desetletje pred tem (Batović, 1966, 106). Tokrat je tudi s pomočjo tržaškokraške keramike definiral 1. stopnjo impresso kulture na vzhodnem Jadranu (Batović, 1973, 64, 66; 1979, 496, 499). Batović je šel pri interpretaciji tržaške impresso keramike še naprej, saj po njegovem lahko na Krasu identificiramo, sicer v jamah izredno slabo dokumentirano, 2. impresso stop-

njo (Batović, 1973, 70; 1979, 501). Pri dokazovanju lokalne 2. impresso stopnje, v kateri naj bi se začela razvijati tudi poljedelstvo in živinoreja, piše: "...Drugi stupanj će se pretežno nalaziti u naseljima na otvorenom prostoru, kakvih se našlo veći broj u Dalmaciji ili u južnoj Italiji, ali ona na Krasu još nisu otkrivena" (Batović, 1973, 68). Tretja stopnja vzhodnojadranske impresso kulture je na Tržaškem Krasu po njegovem mnenju preveč nejasna in zato tudi še nedefinirana (Batović, 1973, 72).

Iz tega se vidi, da je Batović v osnovi sprejel Koroščev in Lebenov pogled na obstoj tržaškokraške impresso kulture (Batović, 1975; Korošec, 1960; Leben, 1967). Od takrat dalje (Batović, 1973; Leben, 1973) velja, da so najdišča z impresso keramiko s Krasa kot nedvomen dokaz o obstoju impresso kulture na Tržaškem Krasu vključena v interpretacijske modele vzhodnojadranskega neolitizacijskega procesa (o tem Budja, 1993, 175).

Do današnjih dni je poleg "tržaškokraške impresso stopnje" ostala nedefinirana in nepojasnjena tudi Koroščeva teza (Korošec, 1960, 28) o nekeramičnem neolitiku na Tržaškem Krasu, "ki pa v resnici lahko pripada še končnim fazam mezolitika", čeprav je v isti sapi zapisal, da "je danes še nemogoče sklepati, ali je bilo Slovensko Primorje naseljeno tudi v mezolitskem času ali ne". Batović je Koroščevo tezo o nekeramičnem neolitiku na Tržaškem Krasu brez ustreznih arheoloških podatkov kot trenutno neutemeljeno upravičeno zavrnil (Batović, 1973, 64).

Pred nedavnim je še nedokazano Koroščevo tezo o nekeramičnem neolitiku na območju Tržaškega Krasa ponovno aktualiziral Mihael Budja (Budja, 1993, 163). Opozarja nas na "proces neolitizacije, ki je kot prehod h kmetovanju na kraskem dinarskem področju Slovenije prepoznan že v mezolitskih kontekstih" (Budja, 1993, 178). Pred nedavnim sem opozoril na dvomljivo vrednost arheoloških podatkov, s katerimi Budja dokazuje navedeno tezo (Velušček, 1995). Danes vemo, da glede na razpoložljive podatke lahko govorimo le o keramiki v mezolitskem horizontu, torej obratno, kot je domneval Korošec (Korošec, 1960, 28; Budja, 1993, 163). Primer, ki tezo o keramiki v mezolitskem horizontu potrjuje, poznam z najdišča Stenašca pri Nabrežini³ (Biagi et al., 1993, 49). Johannes Müller v svoji disertaciji navaja še nekatera druga najdišča na Tržaškem Krasu, kjer naj bi poznali impresso keramiko bodisi v mezolitskem ali v srednjeneolitskem horizontu (Jama v Zavodu, Pečina pod Muzarji; Müller, 1994, 142, 311; glej še Bagolini - Biagi, 1978-1981, 192).

2 Pripadnost tukaj obravnavanih fragmentov keramike impresso kulturi ni sporna. Sporna je interpretacija o impresso keramiki na Tržaškem Krasu, ki jo zagovarjajo vzhodnojadranski avtorji.

3 Za dokončno sodbo o "neolitskih elementih" v mezolitskem horizontu Stenašca bo potrebno počakati na objavo rezultatov analiz flore in favne.

Kakor sem že v uvodu poudaril, je imela pri interpretaciji neolitizacije Tržaškega Krasa pomembno vlogo prav impresso keramika. Za Korošca, Batovića in Leben predstavlja predvsem kulturni fenomen starejšega neolitika, ki je prepoznan na območju celotnega vzhodnega Jadrana in s tem tudi na Tržaškem Krasu (Korošec, 1960, 28; Leben, 1967, 49, 75; Batović, 1973, 66). Budja ta kulturni fenomen oz. impresso keramiko vidi in interpretira nekoliko drugače. Njega zanima predvsem možnost, da se s pomočjo tržaškokraške impresso keramike vzpostavi časovna korelacija z najdišči najstarejšega neolitika na vzhodnem Jadranu ali v Dalmaciji in na otokih (Budja, 1993, 175, 178). Tako vzpostavljena relativna datacija Budji dokazuje sočasen proces neolitizacije na celotnem vzhodnem Jadranu (Budja, 1993, 178). Po njegovem sta relativna datacija in teza o sočasnem neolitizacijskem procesu potrjeni tudi z radiokarbonsko datacijo za najstarejši impresso horizont iz pečine Gudnja na Pelješcu in ustrežna datacija impresso kulture z najdišča Vižula v Istri, ki se v absolutnih številkah "razlikujejo največ 320 let, najmanj pa 40 let" (Budja, 1993, 176).

Da bi dobili nekoliko jasnejšo predstavo o "impresso kulturi na Tržaškem Krasu", je vsekakor potrebno navesti tukajšnja najdišča, kjer je bila "dokumentirana" impresso keramika. Med takšna najdišča vzhodnojadranski avtorji uvrščajo Pejco v Lašci (Korošec, 1960, 8; Batović, 1966, T. 2; Leben, 1967, 65, 67; Bregant, 1968, 66), Pečino na Leskovcu, Pečino pod Muzarji, Pečino pod Steno, Jamo v Zavodu (Batović, 1966, T. 2; 1973, 64; 1979, 486; Leben, 1973, 145), Orehovo Pejco (Batović, 1973, 64) in jamo "Grotta Gialla" (Batović, 1979, 486). Kakor vidimo, se vsi navedeni avtorji strinjajo v tem, da je ključno najdišče za razumevanje impresso kulture na Tržaškem Krasu prav Pejca v Lašci (Korošec, 1960, 8; Batović, 1966, T. 2; Leben, 1967, 65; Bregant, 1968, 66; etc.).

Korošec je leta 1960, sklicujoč se na tekst Ludwiga Karla Moserja (Moser, 1899), izrazil dvom o pravilnosti pripisovanja impresso najdbam s Tržaškega Krasa z najdišča Pejca v Lašci pri Nabrežini (Korošec, 1960, 8, 13). Imenovane najdbe naj bi hranili na Inštitutu za raziskovanje krasa v Postojni⁴ (Korošec, 1960, 12, op. 41). Skoraj desetletje pred tem je Korošec enako domneval tudi za keramični fragment Bükk kulture, ki je po njegovem napačno pripisan najdišču Pejca v Lašci pri Nabrežini⁵ (Korošec, 1952, 290, sl. 1). Vsekakor je izredno zanimivo, da Korošec v obeh primerih podvomni o

omenjeni domnevi o netočnih najdiščnih podatkih sprva samo za fragment keramike Bükk kulture in kasneje tudi za impresso keramiko s trditvijo, "da Moser dokaj pomanjkljivo citira fragmente keramike, med katerimi ni ravno mnogo izredno zanimivih primerov" (Korošec, 1952, 291; 1960, 9). Ne glede na vse to so v obeh primerih Koroščevi argumenti o vprašljivem izvoru omenjenih keramičnih najdb enaki, namreč, da Moser tako okrašenih fragmentov keramike ne omenja in da takšnih najdb iz drugih jam na Tržaškem Krasu ne poznamo (Korošec, 1952, 290; 1960, 9, 14, op. 43).

Josip Korošec je na podlagi lastnih dognanj sklepal, da so bile impresso keramične najdbe "glede na podobne najdbe vzdolž jadranske obale in na jadranskih otokih ter na najdbe iz Italije na drugi strani" najdene v neki drugi jami na območju Krasa in Slovenskega primorja (Korošec, 1960, 9).

Korošec vprašljivim najdiščnim podatkom navkljub sodi, da je impresso keramika iz Pejce v Lašci dokaz za najstarejši neolitik na Tržaškem Krasu (Korošec, 1960, 28). Neolitizacijo Tržaškega Krasa so po njegovem mnenju izpeljali nosilci impresso keramike iz Dalmacije in z vzhodnojadranskih otokov (Korošec, 1960, 28). Korošec poudarja, verjetno zato, da bi tezo o migraciji arheološko potrdil, da na Tržaškem Krasu nimamo materialnih dokazov o mezolitiku (čeprav jih je v resnici imel tudi že v skromni Moserjevi objavi poročila o sondiranjih v Pejci v Lašci; (Moser, 1899, 57; o tem še Cannarella, 1975, 126). Prehod v srednji neolitik Korošec razloži s ponovno migracijo dela prebivalstva iz Dalmacije, tokrat nosilcev daniške kulture (Korošec, 1960, 29).

Kot sem pokazal, so prav te Koroščeve nejasno argumentirane in nasprotujoče si trditve o impresso keramiki iz Pejce v Lašci (Korošec, 1960) sprva kritično (Batović, 1966, 106) in kasneje vedno bolj nekritično sprejeli domača vsi vzhodnojadranski prazgodovinarji, ki so se ali se še ukvarjajo s problematiko zgodnjega neolitika na vzhodnem Jadranu (Leben, 1967; 1973; Bregant, 1968; Batović, 1973; 1978; 1979; Budja, 1993).

Vprašanja in dvomi, ki se mi porajajo ob impresso keramiki iz Pejce v Lašci, se nanašajo predvsem na dve predpostavki, ki sta bili v naši strokovni literaturi nekako prezrti:

1. Najpomembnejše je, da je impresso keramika na Tržaškem Krasu izredno maloštevilna.⁶ Daleč najbogatejše najdišče z impresso keramiko na Krasu je gotovo Pejca v Lašci. Poudariti moram, da se število impresso

4 Na Inštitutu za raziskovanje krasa v Postojni hranijo samo en fragment impresso keramike (Korošec, 1960, T. 2: 5). Omenjeni fragment je bil ponovno odkrit v škatli skupaj s kostnimi ostanke neznanega izvora. Najdiščni podatki niso znani. Druge impresso keramične najdbe "iz Postojne" so trenutno izgubljene. Za podatke se zahvaljujem Almi Bavdek.

5 Takšno mnenje sprejema tudi Barfield (1972, 204, op. 33).

6 Dobro dokumentirane keramične najdbe impresso kulture so na Tržaškem Krasu zelo redke (Bagolini - Biagi, 1978-1981, 192; Montagnari Kokelj, 1993, 74). Poznan je primer iz Pečine na Leskovcu, kjer je bil najden en impresso keramični fragment tik nad mezolitsko kulturno plastjo (Cannarella - Cremonesi, 1967, 329).

fragmentov iz te jame od avtorja do avtorja razlikuje. Korošec navaja 17 takšnih fragmentov (Korošec, 1960, T. 2: 5; 4: 2-7; 5: 1-8,13; 11: 6), Leben pa 10 (Leben, 1967, T. 19: 1-10). Batović sodi, da poznamo iz jame Pejca v Lašci 10 fragmentov, ki spadajo v 1. in 2. stopnjo vzhodnojadranske impresso kulture (Batović, 1973, T. 1: 1-7,10,13; 2: 8); k temu dodaja še tri keramične fragmente, ki jih vključuje v prehod iz starejšega v srednji neolitik (Batović, 1973, 74, op. 42). Müller, ki povzema Korošca in Leben, navaja 11 fragmentov impresso keramike, ki "jih hrani muzej v Postojni"⁷ (Müller, 1994, 310). Skratka, iz jame Pejca v Lašci poznamo med 10 in 17 fragmenti impresso keramike. Če upoštevam Müllerja, ki edini natančneje navede poleg 11 impresso fragmentov iz Pejce v Lašci še 6 (ali nekaj več; glej op. 9) impresso fragmentov iz štirih drugih jam na Tržaškem Krasu /Pečina na Leskovcu (4), Pečina pod Muzarji (1), Pečina pod Steno (1) in nekaj fragmentov iz jame v Zavodu /Grotta della Tartaruga:⁸ Müller, 1994, 311/, lahko sklepam, da dosega število impresso keramičnih fragmentov, ki so pripisani najdišču Pejca v Lašci, zelo veliko odstotno vrednost (približno 50% ali celo več) med vsemi impresso keramičnimi fragmenti, ki jih doslej poznamo iz jam na Tržaškem Krasu.⁹

2. Še vedno ni nihče ustrezno odgovoril na Koroščevo domnevo (Korošec, 1960, 8) o pravilnosti najdiščnih podatkov za impresso keramiko iz Pejce v Lašci. Nasprotno, podobno kot Korošec tudi Dante Cannarella domneva, da so nekatere najdbe, ki jih hranijo na Dunaju, napačno pripisane najdišču Pejca v Lašci. V 70. letih so v jami in pred jamo sondirali italijanski arheologi, pri čemer impresso horizonta niso potrdili¹⁰ (Cannarella, 1975-1977, 74; Müller, 1994, 310).

Za razumevanje fenomena impresso kulture na Tržaškem Krasu so še danes izredno pomembne prav impresso keramične najdbe, pridobljene s sondiranjem, ki

jih je pred sto leti v jami Pejca v Lašci opravil Moser s pomočnikom Perkom. Pisani viri o sondiranjih v letih od 1892 do 1908 so skromni, toda lahko bi rekli, da na ravni objav Carla Marchesettija, ki je bil v tistih časih vodilni tržaški arheolog (o virih najizčrpnije Leben, 1967, in Cannarella, 1975-1977, 72; o Marchesettiju: Montagnari Kokelj, 1994, 193 sq.). Pri tem vsekakor izstopa Moserjevo delo "Der Karst und seine Höhlen" (1899). V tej knjigi so med drugim predstavljena sondiranja in najdbe iz Pejce v Lašci.¹¹ Vsekakor je izredno zanimivo, da je bilo Moserjevo poročilo o sondiranjih in najdbah iz Pejce v Lašci v slovenski arheološki literaturi do danes nekako prezrto in brez odmeva, ki ga zasluži.¹²

Korošec je edini, ki se sklicuje na to Moserjevo delo, ko navaja najdišče in impresso keramiko, ki naj bi domnevno izhajala iz Pejce v Lašci (Korošec, 1960, 8), in interpretira Moserjevo publikacijo, pri opisovanju tržaškokraške impresso keramike, dobesedno takole: "...Vendar pa Moser nikjer ne omenja takšnega načina ornamentike, kakor ga ne omenjajo tudi ostali raziskovalci v ostalih jamah" (Korošec, 1960, 9). Leben pri dokazovanju impresso stopnje uporabi drugo pot¹³ in Moserja v povezavi z impresso keramiko iz Pejce v Lašci ne navaja (Leben, 1967). Zato sklepam, da Moser in Perko tudi v poročilih o izkopavanju v jami, ki so izšla po letu 1899, impresso keramike ne omenjata¹⁴ (Leben, 1967, 65, 67).

V Moserjevi knjigi "Der Karst und seine Höhlen" je razmeroma dolgo poglavje "Zur Geschichte der Grabungen und Forschungen in der Höhle Vlasca Pečina, alias Lašca pečina (deutsch Rothgartl-Höhle)" posvečeno poročilu o sondiranju v Pejci v Lašci (Moser, 1899, 50 sq.). Objavil je profil sonde, ki je bila odprta na sredini pod jamskim vhodom (sl. 1) (Moser, 1899, 55, fig. 9, 56). Na straneh 56-58 je natančno opisal stratigrafijo, ki

7 Glej op. 4.

8 Radmilii navaja nekaj impresso fragmentov iz Grotte della Tartaruga (A. M. Radmilii, *Piccola guida della Preistoria Italiana*, Firenze 1962); novejša izkopavanja "impresso horizonta (ali keramike)" niso potrdila (Cannarella - Redivo, 1978-1981, 45-71).

9 Omenjene podatke sem zbral po dostopni literaturi in so po mojem mnenju, čeprav natančni, odraz resničnega stanja. Argument, ki potrjuje moje razmišljanje, vidim v tem, da impresso keramike s Tržaškega Krasa ni nihče objavil v večjem številu, kot je navedeno v tekstu. Če bi bila na Tržaškem Krasu impresso keramika resnično številnejša, bi jo zagovorniki "impresso stopnje" gotovo objavili, da bi se lahko na takšen način pri argumentiranju svoje teorije izognili sumljivim najdbam iz Pejce v Lašci. Mnenje, ki ga o tržaškokraški impresso stopnji (in številu, impresso keramičnih fragmentov) še vedno zagovarjajo italijanski avtorji, je nedavno dobro predstavila Emanuela Montagnari Kokelj z besedami: "...Among the negative consequences of this situation there is a lack of sound evidence for Impressed Ware, in terms of number of vases (better sherds?) and their stratigraphical position..." (Montagnari Kokelj, 1993, 74).

10 Leta 1972 je sondiral pred jamo prof. G. Stacul; na globini 2 m je dosegel železnodobno kulturno plast. Leta 1976 je začela "Soprintendenza Archeologica di Trieste" v sodelovanju z Univerzo iz Pise sistematično raziskavo v jami, pri kateri so našli "v globini 2 m na redke neolitske ostanke in na še skoraj nedotaknjeno mezolitsko plast" (Cannarella, 1975-1977, 74).

11 Omenjena knjiga je bila izdana leta 1899, torej 9 let pred zaključkom Moserjevih sondiranj v Pejci v Lašci.

12 Mislim samo na podatke o najstarejši keramiki.

13 Leben (1967, 67) pri navajanju impresso keramike iz Pejce v Lašci citira Batovića (1965), le-ta pa Korošca (1960), in ne Moserjevo delo (1899) na katerega se sklicuje Korošec.

14 Slednjega podatka nisem mogel v celoti preveriti, ker mi pri Leben citirana literatura ni bila dostopna, in sem se tako zadovoljil z avtorjevo verodostojnostjo (Leben, 1967).

Grundriss der Doline und Höhle Vlašca jama: 1:540.

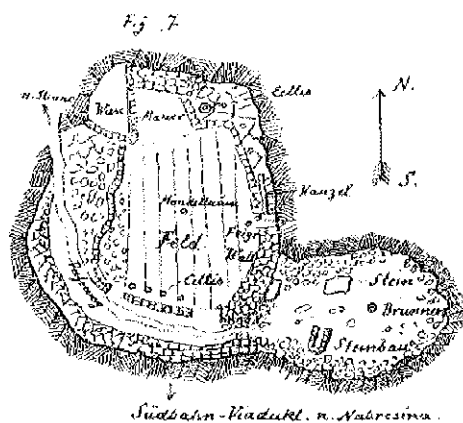
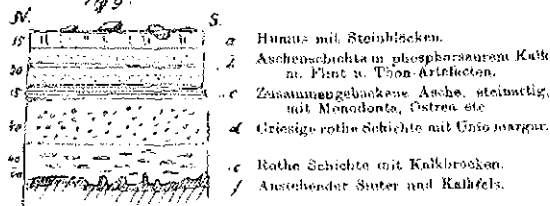

Fig. 8. Schnitt von NO nach SW.

Fig. 9.

Floris, stranski ris jame in profil sonde v Pejci v Lašci (po Moser, 1899, 55).

Ground plan and body plan of the cave, and profile of the probe in Pejca at Lašca (according to Moser, 1899, 55).

jo je ugotovil s tem sondiranjem, in zapažanja o najdbah. Če gre tem noticam verjeti, je bila najgloblja keramična plast plast C (Moser, 1899, 57). O keramiki iz te plasti je napisal: "... seltener Gefässreste, und diese dann von ganz roher Art, von aussen oft nicht geglättet" (Moser, 1899, 57).

Naslednje Moserjevo poročilo, ki je pomembno za tukaj obravnavano tematiko, najdemo na straneh 76-80. Najprej opozori na pomembno ugotovitev: "...Gefässe und Gefässreste finden wir in den ältesten Culturenschichten der Höhlen nicht, sie treten erst auf, als der Mensch anfieng, Hausthiere zu zähmen;..." (Moser, 1899, 76); dalje piše na strani 77: "...Das Material besteht aus einem Lehm, in welchem kleinere und grössere Spaltungsstücke von Calcit untermischt sind. Die rohesten Gefässreste zeigen weder innen noch aussen eine Glättung und sind von besonderer Dicke und Plumpeheit. Einige schlecht gebrannte Gefässe zeigen von aussen deutlich die Spuren des gefransten Holzstäbchens, mit dem die Glättung versucht wurde, und wieder andere, gut gebrannte, zeigen deutlich

beiderseits die sichtbaren Spuren eines Glättinstrumentes. Zu der schön geglätteten Oberfläche kommt dann das Ornament, die Verzierung, die eine für das Höhlenleben gewiss sehr mannigfaltige ist. Alle Gefässe des neolithischen Höhlenbewohners sind aus freier Hand gearbeitet, die einfachste Verzierung wurde mit dem Fingerballen und dem Fingernagel hergestellt. Später hat man verschiedene Knochenstifte benützt, um die Verzierungen auszustempeln oder einzuritzen, wobei man nicht immer mit der nöthigen Sorgfalt zuwerke gieng, - aber man verstand es, die Form zu geben und diese durch ein einfaches Ornament zu zieren. Die Verzierungen des oberen Randes bestehen in einfachen Parallelkerben oder in Fingereindrücken. Der Rand ist entweder gerade aufrecht oder nach auswärts gebogen, so namentlich bei gehenkelten Töpfen. Bei Schalen ist manchmal der Rand nach einwärts umgebogen. Die gewöhnlichste Verzierung unter dem Randwulste ist eine fortlaufende Reihe von ungleichen, senkrechten Einschnitten oder Fingereindrücken, oder es finden sich zwei eingeritzte Parallellinien vor, dann gewöhnlich mit

Kalk ausgelegt..." Pri opisu keramike še doda: *"Im Allgemeinen zeigen oft schön geglättete Gefäße aus feinem Thon und gutem Brande gar keine Verzierung, während nicht geglättete und schlecht geglättete Gefäße im ganzen Umfange verziert sind, um auf diese Weise wahrscheinlich gefälliger in der Form zu erscheinen..."* (Moser, 1899, 78).

Kaj bi lahko rekli o tem Moserjevem zapisu? Najprej se mi zdi zelo pomembno, da keramike, okrašene s *cardium* školjko, ne omenja. Tako je okrašeno keramiko iz Pejce v Lašci prvi objavil Korošec (1960, T. 5: 1,4); izrazil je domnevo, da bi Moser "gotovo omenil tudi tak način ornamentike, ako bi bil našel v Vlaški jami imenovane fragmente" (Korošec, 1960, 14, op. 43, T. 5: 1,4). V tem pogledu se moram strinjati s Korošcem, toda samo v zvezi z okrasom, izvedenim s *cardium* školjko, za druge ornamentalne vrste, ki jih pozna impresso kultura, pa ne. Na podlagi Moserjevih zapisov tudi sam domnevam, da keramike, okrašene s *cardium* školjko, v Pejci v Lašci niso našli.¹⁵ Moj argument temelji na natančni, dve strani obsegajoči Moserjevi razlagi o uporabi morskih školjk, najdenih pri sondiranju v jami (Moser, 1899, 72 sq). Moser keramike, okrašene s *cardium*, školjko ne omenja: *"Die Meeresconchylien... die Gehäuse zu mannigfaltigen Zwecken, wie z. B. zum Schaben des Leders, als Löffel, zum Schneiden und als Schmuck benützt"* na strani 73: *"...um als Löffel verwendet zu werden, oder sie sind in die Hälfte geschnitten und vielleicht als Schaber benützt worden. Das gleiche Loos traf wohl auch die Schalen von Cardium, Pectunculus und Spondylus..."*

O okrasu, narejenem z odtisi nohtov in prstov, ki ga Moser navaja, ne bom veliko razglabljal, ker je resnično težko ugotoviti, ali je z opisom *"...die einfachste Verzierung wurde mit dem Fingerballen und dem Fingernagel hergestellt..."* (Moser, 1899, 77) mislil prav na keramiko, ki jo nekateri avtorji uvrščajo v impresso kulturo (npr. Leben, 1967, T. 19: 4, 5, 8). Cannarella piše, da je okras, narejen z odtisi nohtov in prstov, prisoten v vseh kulturnih horizontih Orehove Pejce (Cannarella, 1973, 163). Za dva keramična fragmenta (Leben, 1967, T. 19: 1, 2) bi lahko na podlagi Moserjevih besed *"... Später hat man verschiedene Knochenstifte benützt, um die Verzierung auszustempeln oder einzuritzen, ..."* (Moser, 1899, 77) domneval, da izhajata iz Pejce v Lašci, čeprav lahko razumemo z besedo "später", da gre za stratigrafsko (in kronološko) mlajše obdobje.

Druga Moserjeva poročila, ki se nanašajo na izkopavanja v Pejci v Lašci, ne vsebujejo ustreznih podatkov, s katerimi bi sliko o keramiki iz te jame dopolnili (Moser, 1903, 23; o tem glej še: Leben, 1967, 65, 67; Cannarella, 1975-1977, 74; Müller, 1994, 310).

Morda se bo komu iz napisanega zdelo, da Moser resnično navaja impresso keramiko iz Pejce v Lašci. Morda? S pritrilnim odgovorom se mi zastavlja vprašanje, zakaj samo eno "tako bogato" najdišče z impresso keramiko na Tržaškem Krasu. Vsekakor ne smemo pozabiti na dejstvo, da na tem območju nimamo dokumentirane impresso stopnje (Barfield, 1972, 187; Cannarella, 1973; Montagnari Kokelj, 1993, 74; Müller, 1994, 141); še enkrat opozarjam, da poznamo le nekaj impressokeramičnih fragmentov, ki so razpršeni po več kraških jamah in impresso keramiko, ki je pripisana najdišču Pejca v Lašci. Na napačno datiranje metličasto okrašenega fragmenta iz Pejce v Lašci v impresso stopnjo, kjer Müller domneva, da so ga kot import prinesli mezolitski prebivalci (Müller, 1994, 142), sem opozoril na drugem mestu (Velušček, 1995).

Vprašljiva je tudi datacija pintadere iz Pečine pod Steno v starejši ali srednji neolitik (Leben, 1967, T. 2: 14), kot predlaga Budja (Budja, 1992, 96, sl. 1: 1). Natančnih stratigrafskih podatkov o najdišču imenovane pintadere nimamo (Leben, 1967, 48; Gherlizza - Halupca, 1988, 97; Gilli - Montagnari Kokelj, 1993, 131, fig. 9: 33). Pred desetletji so nekateri avtorji omenjeno pintadero okvino datirali v srednji ali mlajši oz. pozni neolitik in celo v mlajše obdobje (Leben, 1967, 49; Barfield, 1972, 203). Batović je že takrat opozoril, da spada pintadera iz Pečine pod Steno v mlajši neolitik, pri čemer je potrebno opozoriti, da po Batoviću takšna datacija sovпада z datiranjem Chiozza kulture v severni Italiji (Batović, 1973, 80). V novejšem času italijanski avtorji datirajo omenjeno pintadero iz Pečine pod Steno v pozni neolitik (Gilli - Montagnari Kokelj, 1993, 184). Imenovana datacija temelji na ustreznih datacijah sorodnih pintader z najdišč v severni Italiji (Gilli - Montagnari Kokelj, 1993, 184). Kot primer navajam pintadero, ki je na spodnji strani "okrašena" z nizom valovnic, torej enako kot pintadera iz Pečine pod Steno, in je bila najdena na kolišču Palù di Livenza pri Pordenonu (Gnesotto, 1983, fig. E). Naselbinska faza, ki ji pripada pintadera iz Livenze, je dokumentirana s keramiko, za katero so italijanski avtorji mnenja, da spada v mlajšo fazo kulture "dei vasi a bocca quadrata (Rivoli-Castelnovo)" in Lagozza kulturo, t.j. v pozni neolitik ali celo v nekoliko mlajše obdobje, kar dokazuje predvsem prisotnost fragmentov bakra in v nekaterih elementih tudi kamnita industrija, ki že kaže na eneolitsko obdobje (Peretto - Taffarelli, 1973, 253, 257; Gnesotto, 1983, 62; Loseri Ruaro et al., 1984, 45, 63; Ferrari - Pessina, 1987-1991, 57). Na podlagi omenjenih mnenj in analogij sem tudi sam mnenja, da je za pintadero iz Pečine pod Steno datacija pozni neolitik (tardo neolitico) v smislu Italijanske kronološke sheme najverjetnejša.¹⁶

15 Glej op. 14.

16 V Pečini pod Steno je bilo najdeno tudi nekaj fragmentov keramike, ki tipološko spadajo v najmlajšo fazo kulture "dei vasi a bocca quadrata" in Lagozza kulturo (Gilli - Montagnari Kokelj, 1993, 184).

Nekaj maloštevilnih impresso fragmentov, ki so jih našli na Tržaškem Krasu, velja po sedanjih dognanjih povezovati s stiki med neolitskimi in mezolitskimi prebivalci,¹⁷ ki so na tem območju živeli še v 6. tisočletju pr. n. š. (Müller, 1994, 141, 191, 311; o stikih pišejo še npr. Bagolini-Ghirotti, 1980, 40; Bagolini-Biagi, 1979-1981, 197; Biagi et al., 1993, 49). Kako in kje se je ta izmenjava odvijala, je v tem trenutku težko najti ustrezen odgovor.¹⁸ Prav v tem pogledu se mi zdi nedorečena domneva nekaterih avtorjev, da lahko vidimo v keramiki debelih sten iz Stenašce "stike med pozno castelnoviensko skupino in neolitskimi prebivalci na obali" (Biagi et al., 1993, 49), čeprav je zelo verjetno, da so takšni stiki resnično obstajali, kar naj bi navsezadnje dokazovala tudi keramika v mezolitskem horizontu. Naslednja verjetna razlaga za nekatere fragmente impresso keramike s Krasa, ki jo najdemo v strokovni literaturi, je ta, da jih lahko interpretiramo kot import v času srednjega neolitika na Tržaškem Krasu.¹⁹

Poudariti moram, da na Tržaškem Krasu nimamo ustreznih arheoloških podatkov, ki bi dokazovali Budjevo tezo o sočasnem prehodu v neolitik na celotnem

področju vzhodnega Jadrana (Budja, 1993, 178; Velušček, 1995, 327 sq.). Maloštevilne in slabo dokumentirane najdbe impresso keramike iz okolice Trsta in popolna odsotnost le-teh iz zahodne Slovenije so vsekakor dober argument, ki še vedno potrjuje Barfieldovo tezo o srednjem neolitiku kot "resnično" začetni neolitski stopnji na tem območju (Barfield, 1972, 187). Imenovana teza je arheološko potrjena z novjšimi arheološkimi raziskovanji v jamah v okolici Trsta (o tem glej Cannarella-Cremonesi, 1967, 298; Cannarella-Redivo, 1978-1981, 70; Gilli-Montagnari Kokelj, 1992, 155; 1993, 182; Visentini, 1992, 201; Biagi et al., 1993, 48) in tudi v "jamskih" najdiščih zahodne Slovenije, kjer imamo prvo, in to dobro dokumentirano neolitsko stopnjo sočasno šele z razvojem srednjega neolitika v Dalmaciji (Leben, 1976; 1988; Turk et al., 1992; 1993; Velušček, 1995); prav slednje ugotovitve potrjujejo tudi radiokarbonske datacije najstarejših neolitskih plasti z najdišč v Furlaniji-Juljski krajini, ki praviloma izkazujejo mlajše vrednosti od radiokarbonskih datacij impresso kulture na vzhodnem Jadranu (Biagi et al., 1993, 49, 54; Müller, 1991, 354).

IMPRESSO CERAMICS FROM THE CAVE OF PEJCA IN LAŠCA NEAR NABREŽINA

Anton VELUŠČEK

Archaeological Institute of ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Gosposka 13

SUMMARY

The impresso ceramics is very rare in the region of the Trieste Karst. Most fragments come from Pejca in Lašca, but unfortunately their origin is questionable. According to the present findings the impresso fragments which were found on the Trieste Karst, can be connected to the links between neolithic and mesolithic inhabitants who lived in this area in 6000 B.C. How and where this exchange took place is difficult to say. Scientific literature offers a probable explanation for some fragments of the impresso ceramics from Karst. In the period of the mid neolithic in the Trieste Karst the fragments may have been imported. We do not have appropriate archaeological data from the native Karst to prove Budja's thesis about simultaneous transmission to neolithic in the whole region of east Adriatic.

Few and badly recorded findings of impresso ceramics in the Trieste Karst and their complete absence in our Karst support a good argument which still proves Barfield's thesis about the mid neolithic like a "real" initial neolithic stage in this area.

Key words: neolithic, impresso ceramics, Carso, Trieste, chronology

LITERATURA

Bagolini, B., Ghirotti, L. (1980): La cultura della ceramica impressa a Misano Adriatico (Forlì) - Aspetti del

Neolitico della Romagna. *Preistoria Alpina* (1982), Trento, 16, 31-43.

Bagolini, B., Biagi, P. (1979-1981): Il Carso e il Friuli nell'ambiente del Neolitico dell'Italia settentrionale e

17 S pojmom "neolitski ali mezolitski prebivalci" ni mišljena "etnična" pripadnost.

18 Verjetno pot izmenjave med mezolitskimi in neolitskimi prebivalci prek Kvaternja in Istre predstavi Leben (Leben 1973, 146; primerjaj Bagolini - Ghirotti 1980, Fig. 12).

19 Müller datira istrsko starejše neolitsko impresso skupino Medulin v starejši in srednji neolitik na vzhodnem Jadranu (Müller, 1994, 192) - v tem primeru gre za fragmente impresso keramike iz Pečine na Leskovcu (Müller, 1994, 311; glej še Batović, 1973, 74; Bagolini - Biagi, 1978-1981, 192).

- dell'area Balcano-Adriatica. *Atti SPPFVG*, 4, 185-205.
- Barfield, L.H. (1972):** The first Neolithic cultures of north eastern Italy. *Fundamenta*, A/3, Teil 7, 182-216.
- Batović, Š. (1965):** Neolitski ostaci iz Nina i njihov položaj u okviru neolita na Mediteranu. *Diadora*, 3, 5-39.
- Batović, Š. (1966):** Stariji neolit u Dalmaciji. *Dissertationes*, Zadar, 2.
- Batović, Š. (1973):** Odnos Jadranskog primorja prema području jugoistočnih Alpa u neolitu i eneolitu. *AV*, 24, 62-121.
- Batović, Š. (1978):** Origines du néolithique a l'Adriatique et les rapports avec la Méditerranée occidentale. V: *Godišnjak CBI* 16. 45-60.
- Batović, Š. (1979):** Jadranska zona. V: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* 2. 473-634.
- Benac, A. (1977):** Kulturbeziehungen des Balkans während der Jungsteinzeit. Beiheft zum BRCK, 58, 35-62.
- Biagi, P., Starnini, E., Voytek, B. (1993):** The Late Mesolithic and Early Neolithic Settlement of Northern Italy: Recent Consideration. Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, 21, 45-59.
- Bregant, T. (1968):** Ornamentika na neolitski keramiki v Jugoslaviji. Ljubljana.
- Budja, M. (1992):** Pečatniki v slovenskih neolitskih naselbinskih kontekstih. Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, 20, 95-109.
- Budja, M. (1993):** Neolitizacija Evrope. Slovenska perspektiva. Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, 21, 163-178.
- Cannarella, D. (1973):** Il neo-eneolitico del Carso Triestino. *AV*, 24, 161-164.
- Cannarella, D. (1975):** Guida del Carso Triestino. *Preistoria, Storia. Natura*. Trieste.
- Cannarella, D. (1975-1977):** Catalogo delle Cavità e dei Ripari di interesse paleontologico e paleontologico sul Carso Triestino. *Atti SPPFVG*, 3, 47-124.
- Cannarella, D., Cremonesi, G. (1967):** Gli scavi nella Grotta Azzurra di Samatorza nel Carso Triestino. *RivScPr*, XXII, 2, 281-329.
- Cannarella, D., Redivo, B. (1978-1981):** La Grotta della Tartaruga. *Atti SPPFVG*, 4, 45-71.
- Ferrari, A., Pessina, A. (1987-1991):** Considerazioni sul primo popolamento Neolitico dell'area Friulana. *Atti SPPFVG*, 6, 23-59.
- Gherlizza, F., Halupca, E. (1988):** Spelaeus. Monografia delle grotte e dei ripari sottoroccia del Carso triestino nelle quali sono stati rinvenuti resti di interesse archeologico. Trieste.
- Gilli, E., Montagnari Kokelj, E. (1992):** La Grotta dei Ciclami nel Carso Triestino (materiali degli scavi 1959-1961). *Atti SPPFVG*, 7, 65-162.
- Gilli, E. in Montagnari Kokelj, E., E. (1993):** La Grotta delle Gallerie nel Carso Triestino. *Atti SPPFVG*, 8, 121-194.
- Korošec, J. (1952):** Fragment vaze kulturne skupine Bükk, najden v Vlaški jami (?). *AV*, 3, 289-294.
- Korošec, J. (1960):** Neolit na Krasu in v Slovenskem primorju. *ZČ*, 14, 5-33.
- Leben, F. (1967):** Stratigrafija in časovna uvrstitev jamskih najdb na Tržaškem Krasu. *Arh. ves.*, 18, 43-109.
- Leben, F. (1973):** Opredelitev neolitske in eneolitske keramike iz jamskih najdišč jugovzhodnega alpskega prostora. *AV*, 24, 145-160.
- Leben, F. (1976):** The first Adriatic Neolithic in Slovenia. *AI*, 17, 3-7.
- Leben, F. (1988):** Novoodkrite prazgodovinske plasti v jamaš na Krasu. Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, 16, 65-75.
- Loseri Ruaro, L. et al. (1984):** Caput Adriae. La Preistoria. Quaderni, Trieste, 2.
- Montagnari Kokelj, E. (1993):** The Transition from Mesolithic and to Neolithic in the Trieste Karst. Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, 21, 69-75.
- Montagnari Kokelj, E. (1994):** Carlo Marchesetti fra Preistoria e Protostoria. V: *Montagnari Kokelj, E. (a cura di): Atti della Giornata internazionale di Studio su Carlo Marchesetti*. Trieste, 193-207.
- Moser, K. (1899):** Der Karst und seine Höhlen. Trieste.
- Moser, K. (1903):** Untersuchungen prähistorischer und römischer Fundstätten im Küstenland und in Krain. 6. Grabungsversuch in der Höhle "Lašca" nächst Nabresina. V: *Mitteilungen der Österreichischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 1. Wien, 22-23.
- Müller, J. (1991):** Die ostadriatische Impresso-Kultur: Zeitliche Gliederung und kulturelle Einbindung. *Germania*, 69/2, 311-358.
- Müller, J. (1994):** Das ostadriatische Frühneolithikum. Die Impresso-Kultur und die Neolithisierung des Adria-raumes. *Prähistorische Archäologie in Südosteuropa*, 9.
- Peretto, C., Taffarelli, C. (1973):** Un insediamento del Neolitico recente al Palù di Livenza (Pordenone). *RivScPr*, XXVIII, 1, 236-260.
- Radmilli, A. M. (1972):** Die neolithisierung Italiens. *Fundamenta*, A/3, Teil 7, 128-165.
- Turk, I., Bavdek, A., Perko, V., Culiberg, M., Šercelj, A., Dirjec, J., Pavlin, P. (1992):** Acijev spodmol pri Petrinjah, Slovenija. Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji, 20, 27-48.
- Turk, I., Modrijan, Z., Prus, T., Culiberg, M., Šercelj, A., Perko, V., Dirjec, J., Pavlin, P. (1993):** Podmol pri Kastelcu - novo večplastno arheološko najdišče na Krasu, Slovenija. *AV*, 44, 45-96.
- Velušček, A. (1995):** Proces neolitizacije kot prehod h kmetovanju, prepoznani v mezolitskih kontekstih kraske Dinarske Slovenije? *AV*, 46, 327-333.
- Visentini, P. (1992):** I livelli del Neolitico e delle età dei metalli della Grotta dell'Ansa di San Pelagio nel Carso Triestino. *Atti SPPFVG*, 7, 163-208.